

МАСТАЦКІ ПЕРАКЛАД У НАВУЧАННІ СЛАВАКАЎ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Аналіз культурнай, вобразнай і моўнай спецыфікі беларускіх мастацкіх тэкстаў выступае істотным складнікам навучання літаратуры. Мастацкі пераклад таксама абапіраецца на гэты аналіз, што дазваляе выкарыстаць пераклад для паглыблення літаратурнай кампетэнцыі. Акрэслены падыход прасочваецца на матэрыяле двух твораў, якія адлюстроўваюць нацыянальную культуру беларусаў. Славацкія студэнты-беларусісты сустракаюцца з беларускай літаратурай на занятках з першага курса, а ў якасці прафіліравання вывучаюць яе падрабязна на чацвёртым курсе. Тады яны ўжо валодаюць беларускай мовай на такім узроўні, што разуменне і мастацкі аналіз тэксту, выяўленне зместу або ідэі твора яны могуць паглыбіць ведамі культурнай спецыфікі пры тлумачэнні і аглядзе магчымасцей перакладу тэксту на родную славацкую мову.

Пры такім падыходзе большую колькасць пытанняў можна асвятліць, выкарыстоўваючы праявічны і паэтычны тэкст з суадноснай тэматыкай, звязанай з адлюстраваннем нацыянальнага светастаўлення, светаразумення і светапогляду. Агульным у выбраных тэкстах з'яўляецца вобраз чабору, адлюстраваны ўжо ў назве. Паэтычны тэкст Петруся Броўкі “Пахне чабор” і праявічны тэкст Андрэя Федарэнкі “Чабор” у перакладах славацкіх студэнтаў указалі на праблемы адукацыйнага і творчага характару. Абодва тэксты сталі часткай адукацыйнага працэсу ў вывучэнні беларускай літаратуры і ў практычных занятках па перакладзе з беларускай мовы на славацкую. Практыка паказала, што студэнты пасля аналізу тэкстаў як мастацкіх твораў беларускай літаратуры, лягчэй перакладаюць спецыфічныя беларускія рэаліі і словы.

Звернемся да супастаўлення агульных і спецыфічных сродкаў арыгіналу і перакладаў, зробленых 3-ма студэнтамі-славістамі, прааналізаваўшы іх перакладчыцкія і творчыя падыходы. Вялікі ўплыў на пераклад з беларускай на славацкую мову і наадварот мае міжмоўная аманімія, якая яшчэ больш відавочная ў роднасных славянскіх мовах. Перакладчык ці студэнт, – усе падлягаюць магчымасці прамога перакладу, але ў гэтым і складанасць славянскіх моў. Праблематыку міжмоўнай аманіміі славянскіх моў разглядаюць асобныя артыкулы і даследаванні, таму існуе вялікая колькасць прыкладаў, якія практычна пацвярджаюць гэты факт. Пры гэтым трэба сказаць, што беларуска-славацкая аманімія яшчэ распрацавана недастаткова і гэта праблема вельмі цікавая, бо ў беларускай і славацкай мовах (як ўсходнеславянскай і заходнеславянскай) выкарыстоўваецца шмат агульных выразаў і слоў (якія гучаць падобна і маюць падобнае значэнне, напр.: *лес* – *les*; *гара* – *hora*; *свет* – *svet*; *святло* – *svetlo*), але таксама шмат слоў з падобным гучаннем і зусім іншым значэннем (напр.: *круты* – *kruty*

‘люты’; *стромы* – *stromy* ‘дрэвы’; *прысады* – *prísady* ‘прыправа’; *тушыць* – *tušit’* ‘падазраваць’ і інш.).

Першай і агульнай для ўсіх праблемай стаў пераклад слова *чабор*. З прычыны таго, што да сённяшняга дня няма ні беларуска-славацкага, ні славацка-беларускага слоўніка, пры перакладзе выкарыстоўваем найперш тлумачальны слоўнік беларускай мовы і перакладныя слоўнікі іншых моў-пасрэдніц (беларуска-рускі, руска-славацкі, беларуска-англійскі і г. д.). “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” слова *чабор* тлумачыць так: “Травяністая духмяная расліна сямейства губакветных з дробнымі пахучымі кветкамі ружова-ліловага ці белага колеру” [2, с. 741]. З гэтага высвятлення носьбіт славацкай мовы, нават калі добра разумее ўсе словы, выкарыстаныя ў слоўнікавым артыкуле, усё ж не можа адназначна сказаць, пра якую кветку ідзе гаворка. У гэтай сітуацыі дапамагае беларуска-рускі слоўнік, які дае пераклад беларускага слова *чабор* рускімі словамі *чебрец*, *тимьян*. Дзякуючы другому названаму слову *тимьян*, славак нарэшце ідэнтыфікуе кветку. Славацкая мова ведае дзве назвы, эквівалентныя гэтаму слову – *tymián* і апісальную намінацыю *materina dúška*. Слова *tymián*, як у рускай мове, так і ў славацкай, з’яўляецца запазычаным. Акадэмічны слоўнік іншамоўных слоў (2005 г.) тлумачыць славацкае слова *tymián* як: ‘1. Drobný poloker rodu Thymus s drobnými fialovými alebo ružovými kvietkami, ktorých aromatická sušená vňať sa používa ako korenie, dúška tymiánová; 2. Sušená voňavá vňať tohto kra používaná ako korenie do omáčok, polievok a. i.’ [3]. Правілы славацкага правапісу ў навейшым выданні (2000 г.) словазлучэнне *materina dúška* асвятляюць на падставе ранейшага выдання (1968 г.): ‘Materina dúška, materinej dúšky ž. vonná liečivá bylina; bot. rod rastlín (Thymus)’ [4].

Тлумачэнне слова ў двух лексічных варыянтах дае магчымасць слоўнага выбару пры перакладзе назвы на славацкую мову. Студэнтны пры перакладзе павінны выкарыстаць свае здольнасці чытачоў і веды, атрыманыя з лекцый па беларускай літаратуры, каб выбраць адпаведны славацкі варыянт да беларускага *чабор*. А. Федарэнка твор пра *чабор* напісаў у 1996 г., і мы выкарысталі яго публікацыю са зборніка апавяданняў “Афганская шкатулка” (2002 г.). Верш П. Броўкі “Пахне *чабор*” (1959 г.) пра каханне належыць да беларускай класікі. Гэта “верш-успамін аб далёкім пачуцці з далёкіх гадоў, пачуцці, якое рэхам адгукаецца ў сэрцы штораз, ледзь паэт прыгадае маладую пару, пах *чабору*” [1, с. 245]. “*Чабор*” А. Федарэнкі – праявічны тэкст, які спалучае традыцыі вобразнага выяўлення, беларускую нацыянальную спецыфіку і сучасны падыход літаратараў выкарыстоўваць не толькі свой беларускі светапогляд, але і літаратуразнаўчыя веды. *Чабор* вачыма Броўкі нагадвае беларускую, спакойную, рамантычную, нават ідылічную, рэчаіснасць. Такім чынам, калі мы гаворым пра тую ж самую кветку, для перакладу трэба высвятліць яе ролю ў вобразным свеце гэтых тэкстаў.

У А. Федарэнкі апісваецца апазнанне раней не бачанай кветкі, але вядомай з беларускіх традыцый і ад маці, якую яна ласкава называе дэмінітывам:

Андрэй Федарэнка

Чабор (урывак) Яшчэ не ведаючы, што гэта, спытаўся ў маці: – Чабор? – І праўда, чэбрык, – яна сама здзівілася. – Трэба ж, дзе вырас!
Студэнцкі пераклад №1 Ešte netušiac, čo to je, som sa spýtal mamy: – „Tymián?“ – „Naozaj! Tymiančok, „ sama sa začudovala. „Kde vyrástol. To už hej!“
Студэнцкі пераклад №2 Ešte nevediac, čo to je, som sa spýtal mamy: – „Tymián?“ – „Naozaj, tymiánik,“ sama sa začudovala. „Aha, kde vyrástol. Tak to už hej!“
Студэнцкі пераклад №3 Ešte netušiac, čo to je, som sa opýtal mamy: – „Tymián?“ – „Ozaj! Tymiančok,“ sama sa čudovala. „Kde vyrástol. To už hej.“

У перакладзе тэксту А. Федарэнкі ўсе студэнты выкарысталі слова *tymián*, як нейтральнае, таму што гэта слова больш вядомае, чым *materina dúška*. Герой ў тэксце сам не ведае, як чабор выглядае, таму выкарыстанне першага варыянту зразумелае.

У выпадку перакладу верша “Пахне чабор” выкарыстанне славацкіх слоў ужо не такое адзінадушнае. У першым перакладзе выкарыстанае слова *tymián*, у наступных ужо *materina dúška*. Словазлучэнне *materina dúška* студэнты выкарысталі з улікам інфармацыі з лекцый па беларускай літаратуры, у якіх даведаліся пра чабор як знак і сімвал беларускай культуры і з улікам таго, што верш лічыцца традыцыйным і апісвае беларускую рэчаіснасць. У гэтым выпадку перакладчыкі хацелі захаваць беларускую культурную спецыфіку, выбраўшы фальклорнае славацкае слова (не запазычанае). Слова *dúška* аднакаранёвае са словам *дыхаць*, таму ў перакладзе захоўваецца і сімволіка насычэння паветра водарам чабору. Частка *materina* прыводзіць нас да маці, таму гэта словазлучэнне яшчэ больш падкрэслівае знітанасць лірычнага героя з роднай зямлёю.

Пятрусь Броўка: Пахне чабор (урывак) Хіба на вечар той можна забыцца? ...Сонца над борам жар-птушкай садзіцца, Штосьці спявае пяшчотнае бор, Пахне чабор, Пахне чабор....
Студэнцкі пераклад №1 Či možno na ten večer zabudnúť? ...Slnko ako vták ohnivák sadá za bor, Čosi spieva nežne bor, Vonia tymián, Vonia tymián...

Студэнцкі пераклад №2

Vari na ten večer môžeš zabudnúť?
...Slnko ako ohnivák za lesy zapadá,
Čosi nežné spieva bor,
Vôňa dúšky,
Vôňa dúšky...

Студэнцкі пераклад №3

Vari na ten večer nemám spomínať?
Slnko sadá za bor ako ohnivák,
Bor si čosi ešte nežne šuští,
Vôňa dúšky,
Vôňa dúšky...

Аналізаваныя фрагменты, аб'яднаныя словам-вобразам *чабор*, указалі, што для мастацкага перакладу, акрамя ведання мовы і перакладчыцкай практыкі, патрэбныя веды з літаратуры, а таксама якасная падрыхтоўка па нацыянальных рэаліях, фальклору і г. д. Сінхранізацыя заняткаў па беларускай літаратуры і перакладзе дазваляе ўдасканаліць профільны курс беларускай літаратуры для славістаў разам з вывучаннем беларускай мовы за межамі Беларусі.

Літаратура

1. Навумовіч У.А. Беларуская літаратура: Вучэб. дапам. Мінск, 2000.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М. Р. Судніка, М.Н. Крыўко. 3-е выд. Мінск, 2002.
3. Slovník cudzích slov (akademický). 2. doplnené a upravené slovenské vydanie. Bratislava: SPN, 2005. // <http://slovník.juls.savba.sk/?w=tymi%C3%A1n&s=exact&c=Fa40&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ma&d=obce&d=priezviska&ie=utf-8&oe=utf-8>
4. Slovník cudzích slov (akademický). 2. doplnené a upravené slovenské vydanie. Bratislava: SPN, 2005
<http://slovník.juls.savba.sk/?w=materina+d%C3%BA%C5%A1ka&s=exact&c=7322&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ma&d=obce&d=priezviska&ie=utf-8&oe=utf-8>